

بررسی روند مهاجرت‌های استانی بر اساس اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰

سید مهدی میرزامصطفی^۱، پروانه قاسمی^۲

^۱ کارشناس ارشد اقتصاد توسعه و برنامه‌ریزی، سازمان امور اقتصادی و دارایی استان زنجان

^۲ کارشناس ارشد علوم اقتصادی، سازمان امور اقتصادی و دارایی استان زنجان

◆ مقدمه

مهاجرت و چگونگی توزیع مجدد جمعیت در داخل کشور یکی از اساسی‌ترین عواملی است که سیاست‌گذاران اقتصادی- اجتماعی برای کنترل جمعیت و جهت دادن به جابجایی‌های جمعیتی و نیز هدایت جمعیت به سوی قطب‌های اقتصادی به آن توجه دارند و شناخت علمی پدیده‌ی مهاجرت به‌عنوان پایه و اساس مدیریت و سیاست‌گذاری در کشور است. برای شناخت وسعت و جهت حرکت جمعیت و نیز ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مهاجران داخلی، مهم‌ترین منبع آماری، بررسی اطلاعات حاصل از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن است. در این گزارش مهاجرت استانی طی دوره‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، بر اساس نتایج حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ بررسی شده است. برای مقایسه‌پذیری برخی از شاخص‌های مهاجرت از اطلاعات مربوط به دوره‌های سرشماری سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ استفاده شده است.

◆ تعریف مهاجرت

در فرهنگ دهخدا مهاجرت به معنای «ترک دیار گفتن و در مکان دیگر اقامت کردن» آمده است (دهخدا، ۱۳۵۲). در جمعیت‌شناسی، مهاجرت به‌طور عام

عبارت است از تغییر محل اقامت فرد از یک نقطه به نقطه‌ی دیگر. مهاجرت در لغت‌نامه‌ی جمعیت‌شناسی سازمان ملل چنین تعریف شده است: «مهاجرت شکلی از تحرک جغرافیایی یا تحرک مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد. این تحرک جغرافیایی، تغییر اقامتگاه از مبدأ یا محل حرکت به مقصد یا محل ورود است. این‌گونه مهاجرت‌ها را مهاجرت دائم می‌گویند و باید آن را از اشکال دیگر حرکات جمعیت که متضمن تغییر دائمی محل اقامت نیست، تفکیک کرد» (هفته‌نامه‌ی برنامه، ۱۳۸۹).

◆ روند مهاجرت‌های استانی

مهاجرت‌های بین استانی و خالص مهاجرت طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ در جدول ۱ ارائه شده است. مهاجران خارج شده به مهاجرانی گفته می‌شود که از استان مورد نظر به سایر استان‌ها مهاجرت کرده‌اند و واردشدگان به مهاجرانی گفته می‌شود که از سایر استان‌ها به استان مورد نظر مهاجرت کرده‌اند. به تفاضل بین مهاجران واردشده به استان و خارج‌شده از استان نیز خالص مهاجرت اطلاق می‌شود. در صورت مثبت بودن حاصل این تفاضل، استان مهاجرپذیر و در غیر این صورت مهاجرفرست در نظر گرفته می‌شود.

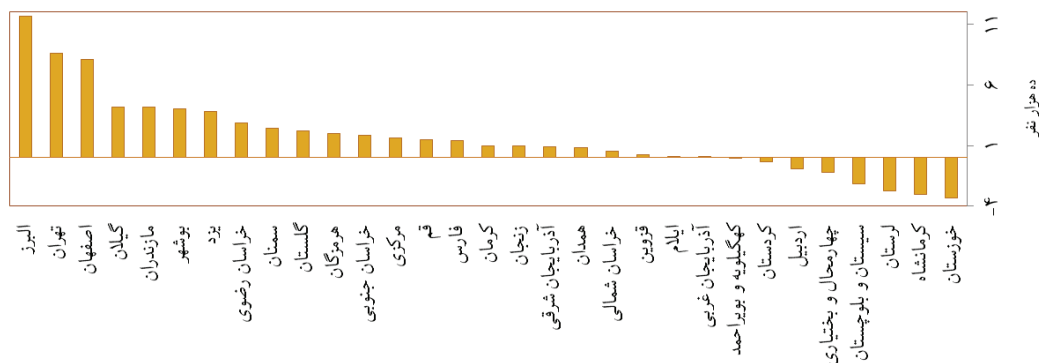
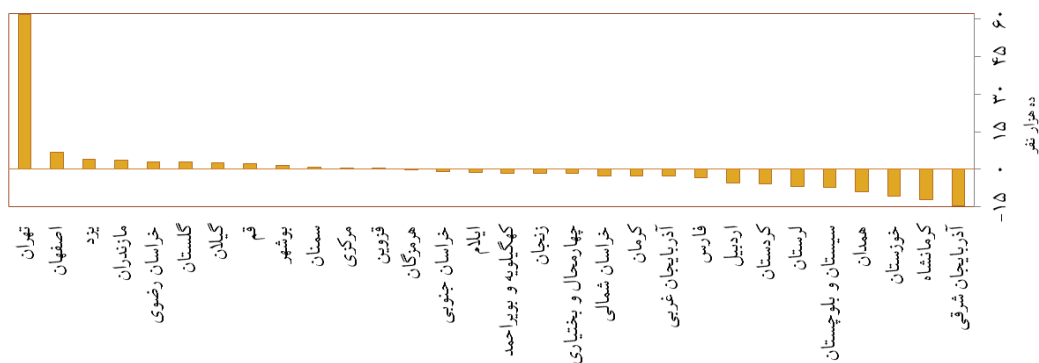
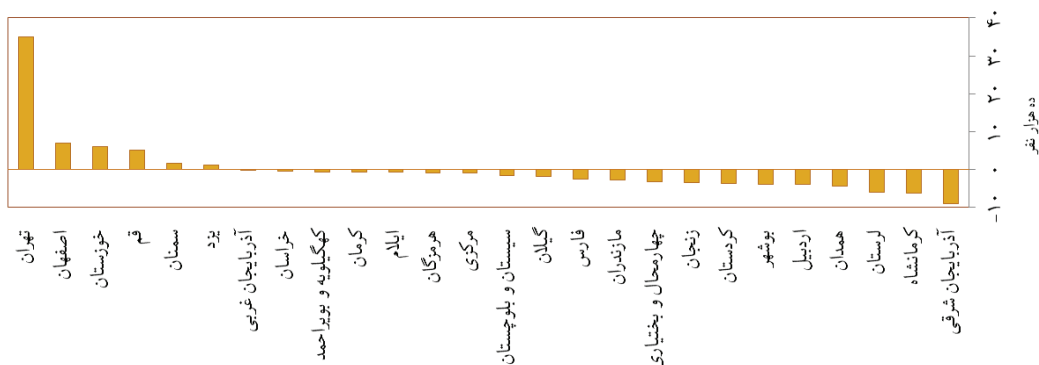
مطابق با اطلاعات جدول ۱ در دوره‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، بیش‌ترین واردشدگان در بین استان‌های کشور به استان تهران ۹۷۸,۸۱۱ نفر اختصاص داشته است. استان‌های خراسان رضوی با ۴۰۷,۶۸۰ نفر و استان اصفهان با ۳۷۷,۰۹۷ نفر پس از استان تهران بیش‌ترین واردشدگان را در بین استان‌های کشور داشته‌اند. استان ایلام با ۴۲,۷۵۹ نفر کمترین واردشدگان را داشته است. بررسی استان‌های کشور از نظر مهاجرپذیری و مهاجرفرستی نشان می‌دهد که به ترتیب استان‌های البرز، تهران، اصفهان، گیلان و مازندران پنج استان عمده‌ی مهاجرپذیر و استان‌های خوزستان، کرمانشاه، لرستان، سیستان و بلوچستان و چهارمحال و بختیاری استان‌های عمده‌ی مهاجرفرست در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ بوده‌اند.

بررسی اطلاعات خالص مهاجرت در سه دوره‌ی سرشماری ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵، ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که استان‌های اصفهان، تهران، سمنان، قم و یزد در همه‌ی دوره‌های مذکور مهاجرپذیر و استان‌های اردبیل، چهارمحال و بختیاری، سیستان و بلوچستان، کردستان، کهگیلویه و بویراحمد و لرستان همواره استان مهاجرفرست بوده‌اند (نمودارهای ۱ تا ۳).

جدول ۱- مهاجرت‌های بین استانی و خالص مهاجرت طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰

استان	مهاجران خارج شده	مهاجران وارد شده	خالص مهاجرت	درصد خالص مهاجرت به جمعیت استان	درصد مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده
آذربایجان شرقی	۲۰۰۲۰۶	۲۰۹۱۹۸	۸۹۹۲	۰/۲	۱۰۴/۵
آذربایجان غربی	۱۷۷۳۷۶	۱۷۷۵۳۹	۱۶۳	۰	۱۰۰/۱
اردبیل	۸۰۰۵۲	۷۰۹۰۶	-۹۱۴۶	-۰/۷	۸۸/۶
اصفهان	۲۹۶۰۶۱	۳۷۷۰۹۷	۸۱۰۳۶	۱/۷	۱۲۷/۴
البرز	۱۸۶۸۷۳	۳۰۳۸۵۰	۱۱۶۹۷۷	۴/۸	۱۶۲/۶
ایلام	۴۲۱۰۶	۴۲۷۵۹	۶۵۳	۰/۱	۱۰۱/۶
بوشهر	۸۴۱۰۴	۱۲۴۴۵۸	۴۰۳۵۴	۳/۹	۱۴۸
تهران	۸۹۲۷۳۲	۹۷۸۸۱۱	۸۶۰۷۹	۰/۷	۱۰۹/۶
چهارمحال و بختیاری	۶۶۰۱۰	۵۴۱۹۶	-۱۱۸۱۴	-۱/۳	۸۲/۱
خراسان جنوبی	۶۶۰۱۵	۸۴۶۹۲	۱۸۶۷۷	۲/۸	۱۲۸/۳
خراسان رضوی	۳۷۹۲۶۲	۴۰۷۶۸۰	۲۸۴۱۸	۰/۵	۱۰۷/۵
خراسان شمالی	۷۶۵۶۲	۸۱۷۵۴	۵۱۹۲	۰/۶	۱۰۶/۸
خوزستان	۲۷۴۹۹۳	۲۴۲۱۸۱	-۳۲۸۱۲	-۰/۷	۸۸/۱
زنجان	۶۶۱۳۲	۷۵۵۳۶	۹۴۰۴	۰/۹	۱۱۴/۲
سمنان	۴۷۵۳۲	۷۲۰۹۸	۲۴۵۶۶	۳/۹	۱۵۱/۷
سیستان و بلوچستان	۱۲۲۳۲۸	۱۰۰۴۵۳	-۲۱۸۷۵	-۰/۹	۸۲/۱
فارس	۳۵۰۲۰۳	۳۶۴۳۹۶	۱۴۱۹۳	۰/۳	۱۰۴/۱
قزوین	۸۶۸۷۸	۸۹۱۶۸	۲۲۹۰	۰/۲	۱۰۲/۶
قم	۵۳۵۰۹	۶۸۲۰۲	۱۴۶۹۳	۱/۳	۱۲۷/۵
کردستان	۱۳۵۰۵۶	۱۳۱۵۶۸	-۳۴۸۸	-۰/۲	۹۷/۴
کرمان	۱۵۸۹۷۹	۱۶۸۵۵۱	۹۵۷۲	۰/۳	۱۰۶
کرمانشاه	۱۴۳۹۶۳	۱۱۳۶۱۲	-۳۰۳۵۱	-۱/۶	۷۸/۹
کهگیلویه و بویراحمد	۶۵۶۴۱	۶۵۱۷۵	-۴۶۶	-۰/۱	۹۹/۳
گلستان	۱۲۹۱۹۷	۱۵۱۱۷۸	۲۱۹۸۱	۱/۲	۱۱۷
گیلان	۱۸۵۲۳۴	۲۲۷۱۸۵	۴۱۹۵۱	۱/۷	۱۲۲/۶
لرستان	۹۹۰۷۷	۷۲۰۶۲	-۲۷۰۱۵	-۱/۵	۷۲/۷
مازندران	۱۹۴۶۵۵	۲۳۶۳۸۲	۴۱۷۲۷	۱/۴	۱۲۱/۴
مرکزی	۹۴۲۳۱	۱۱۰۴۶۵	۱۶۲۳۴	۱/۱	۱۱۷/۲
هرمزگان	۱۰۰۷۰۶	۱۲۰۹۷۶	۲۰۲۷۰	۱/۳	۱۲۰/۱
همدان	۱۱۷۵۹۸	۱۰۹۲۰۲	۸۳۹۶	-۰/۵	۹۲/۹
یزد	۶۵۲۷۴	۱۰۳۳۳۶	۳۸۰۶۲	۳/۵	۱۵۸/۳

مأخذ: مرکز آمار ایران

نمودار ۱ - خالص مهاجرت استان‌های کشور سال‌های ۱۳۶۵ - ۱۳۷۵
 نمودار ۲ - خالص مهاجرت استان‌های کشور سال‌های ۱۳۷۵ - ۱۳۸۵
 نمودار ۳ - خالص مهاجرت استان‌های کشور سال‌های ۱۳۸۵ - ۱۳۹۰

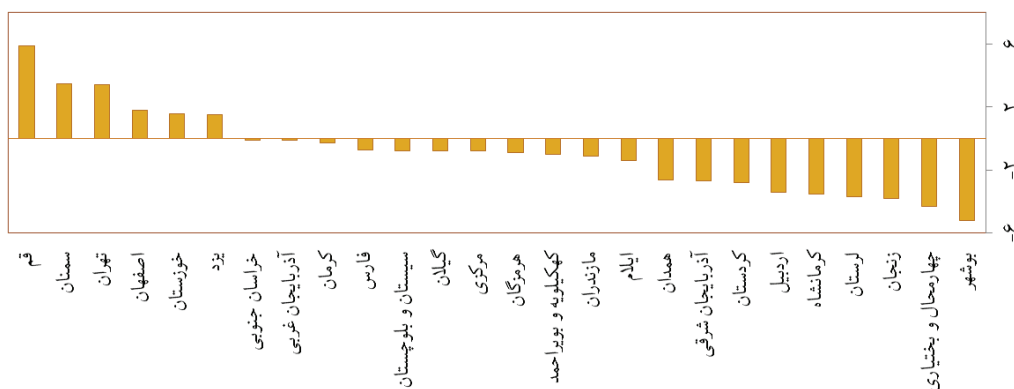
استان‌های البرز، بوشهر و سمنان جایگزین شده‌اند. پایین‌ترین مقدار نسبت خالص مهاجرت به جمعیت در دوره‌ی ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵، به ترتیب به استان‌های کرمانشاه، همدان و اردبیل اختصاص داشته است که در دوره‌ی سرشماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، استان کرمانشاه همچنان پایین‌ترین مقدار شاخص نسبت خالص مهاجرت به جمعیت را داشته و استان‌های همدان و اردبیل با استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری جایگزین شده‌اند.

بر اساس اطلاعات نمودار ۱، در دوره سرشماری ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ تنها ۶ استان قم، سمنان، تهران، اصفهان، خوزستان و یزد دارای مقدار مثبتی برای شاخص نسبت خالص مهاجرت به جمعیت بوده‌اند. مقدار این شاخص در بقیه‌ی استان‌ها منفی بوده است. بر اساس اطلاعات جدول ۱ و نمودارهای ۵ و ۶، استان‌های تهران، یزد و قم بالاترین مقدار شاخص نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان‌ها را طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ داشته‌اند که در دوره‌ی سرشماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، این استان‌ها به ترتیب با

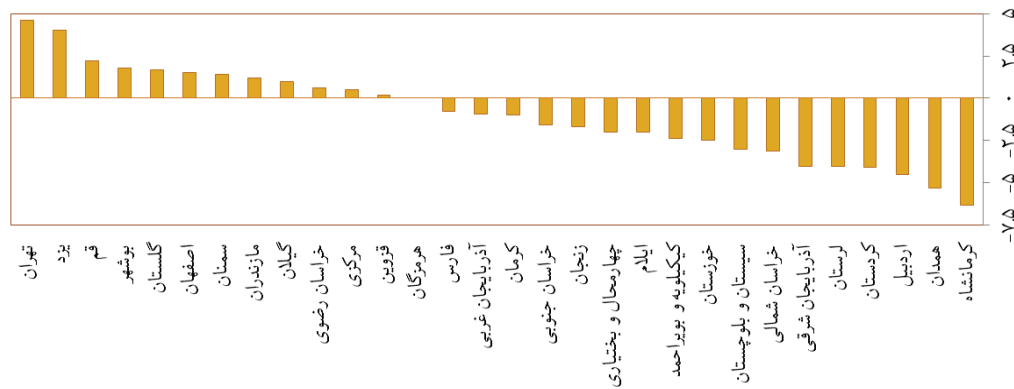
* باتوجه به تغییر تقسیمات کشوری، در دوره‌ی ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ استان خراسان به سه استان خراسان رضوی، خراسان شمالی و خراسان جنوبی، استان زنجان به استان‌های زنجان و قزوین، استان مازندران به استان‌های مازندران و گلستان و در دوره‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ استان تهران به استان‌های تهران و البرز تقسیم شده‌اند که اطلاعات مربوط به خالص مهاجرت در هر دوره با توجه به تقسیمات کشوری آن دوره در استان مورد نظر لحاظ شده است.

۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، افزایش یافته است. افزایش تعداد مناطق مهاجرپذیر در دوره‌ی سرشماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، را می‌توان به تلاش در جهت بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی استان‌های کشور، تمرکززادگی از کلان شهرها و اجرای طرح انتقال کارمندان از شهرهای بزرگ به‌عنوان مهم‌ترین عوامل جاذبه مرتبط نمود.

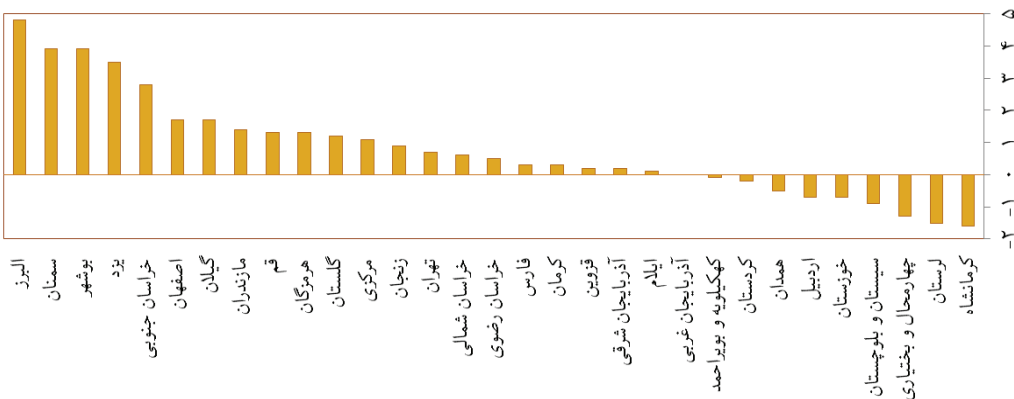
بررسی روند مهاجرت‌های استانی نشان می‌دهد که در دوره‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، نسبت به دوره‌ی ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ تعداد استان‌های مهاجرپذیر نسبت به استان‌های مهاجرفرست افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته است. در مجموع تعداد استان‌های مهاجرپذیر از ۱۳ استان در دوره‌ی سرشماری ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ به ۲۲ استان در دوره‌ی سرشماری

نمودار ۴- نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان‌ها ۱۳۷۵-۱۳۸۵

نمودار ۵- نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان‌ها ۱۳۸۵-۱۳۹۰

نمودار ۶- نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان‌ها ۱۳۹۰-۱۳۹۲

مراجع

- دهخدا، علی اکبر (۱۳۵۲)، لغت‌نامه‌ی دهخدا، تهران: مؤسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
 مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰.
 هفته‌نامه‌ی برنامه (۱۳۸۹)، ضرورت اصلاح روش‌های تولید آمار مهاجرت در کشور، سال هشتم، شماره‌ی ۳۶۶.